

АНОТАЦІЯ

Бей І. Ю. Підготовка майбутніх учителів іноземних мов до проектної діяльності в закладах загальної середньої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)». ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Міністерство освіти і науки України, Івано-Франківськ, 2020.

З метою збереження цілісності наукового дослідження поняття «проект» та похідні від нього вживаються у відповідності до попередніх норм української орфографії (до 2019 року).

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми підготовки майбутніх учителів іноземних мов до проектної діяльності в закладах загальної середньої освіти.

Її актуальність зумовлена необхідністю ефективної підготовки майбутніх фахівців до інноваційної діяльності в закладах загальної середньої освіти в умовах інтегрування України в європейський освітній простір.

У дослідженні обґрунтовано важливість означеної підготовки відповідно до пріоритетних положень державних документів, що визначають її стратегічні напрями. Це такі як: Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти (2001), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Закони України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 рр. та інші нормативно-правові акти.

Констатується, що поставлені у наведених документах проблеми, за твердженням вчених та практиків, можливо вирішити за умови впровадження в освітній процес вищої школи інноваційного навчання, чільне місце в якому посідає проектна діяльність.

На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень, узагальнення досвіду роботи як вищої школи, так і закладів загальної середньої освіти України окреслено умови вирішення цілого ряду протиріч між:

– замовленням суспільства на кваліфікованих учителів іноземних мов і

традиційною системою їхньої підготовки у ЗВО України;

- високими потенційними можливостями процесу фахової підготовки майбутніх педагогів та недостатнім рівнем реалізації в його структурі педагогічної інноватики, загалом, та проектного навчання, зокрема;

- актуальністю застосування інноваційних технологій в закладах вищої освіти України та недостатнім методичним забезпеченням навчальних дисциплін рекомендаціями щодо їх впровадження в освітній процес ЗВО.

Відповідно, визначено та обґрунтовано науково-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов до проектної діяльності (надалі – ПД) в закладах загальної середньої освіти. Задля цього схарактеризовано особливості процесу підготовки майбутніх педагогів до ПД, уточнено й конкретизовано сутність базових понять у контексті наукового пошуку, таких, як «професійно-педагогічна діяльність», «проектна діяльність», «проектне навчання», «професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів іноземних мов», «готовність учителя до проектної діяльності в закладах загальної середньої освіти», «проектні вміння та навички», «проектна компетентність майбутнього вчителя», «проектна компетентність учнів закладів освіти України».

Результати ретроспективного аналізу проектного навчання в зарубіжній педагогіці (в таких країнах як Англія, Бельгія, Німеччина, Росія, США, Франція) дозволили стверджувати, що історія становлення означеної технології навчання зазнавала падінь, злетів та переосмислення щодо її впровадження в широку педагогічну практику. Проблеми проектної діяльності у наукових школах різних країн було окреслено не лише у контексті освітніх парадигм, а й з урахуванням політичних, економічних та соціокультурних змін, що відбувалися в кожній окремо взятій країні.

На підставі узагальнення та систематизації наукових досліджень з означеної проблеми виокремлено періодизацію процесу виникнення та розвитку методу проектів у зарубіжній педагогіці, що дало підстави керуватися нею у подальших наукових розвідках щодо вирішення проблеми проектного навчання в закладах загальної середньої освіти України.

З метою визначення реального стану проблеми підготовки майбутніх учителів до ПД в практичній діяльності вітчизняних закладів вищої освіти було здійснено: дослідження навчальних планів підготовки вчителів іноземних мов з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності – 014 «Середня освіта» (мова і література – англійська, німецька, французька), 035 «Філологія» в різних регіонах України; аналіз робочих програм викладачів іноземних мов ЗВО задля з'ясування наявності в них можливостей щодо впровадження в освітній процес підготовки майбутніх бакалаврів проектного навчання.

Відповідно, констатовано наявність у всіх навчальних планах таких обов'язкових складових: теоретико-лінгвістична, мовно-практична, психолого-педагогічна, методична та загальноосвітня. Окремо виділено педагогічну практику (навчальну та виробничу), яка завершує процес фахової підготовки бакалавра з іноземної мови.

Дослідження цих складових дозволило прослідкувати кількість кредитів на їх вивчення, виокремити їх погодинне навантаження, об'єднати у відповідності із завданнями і метою вивчення та запропонувати шляхи ефективної підготовки майбутніх учителів іноземних мов до проектної діяльності в закладах загальної середньої освіти України.

При цьому зверталася увага на те, чи ці дисципліни:

1. Надають можливості для дослідницького, творчого вирішення навчальних проблем, для реалізації інтегрованих підходів, дослідницького пошуку щодо їх розв'язання.

2. Містять матеріал для організації самостійної проектної діяльності студентів (індивідуальної, парної, групової).

3. Дозволяють здійснювати структурування змістової частини майбутньої проектної діяльності здобувачів вищої освіти через складання навчальних проектів (із зазначенням поетапних результатів).

4. Можливі у подальшій роботі для впровадження дослідницької діяльності в освітній процес вищої школи.

5. Перспективні для матеріального оформлення результатів виконаних проектів, що є однією з важливих умов реалізації проектного навчання у

вітчизняних закладах вищої освіти.

Для проведення експериментального дослідження було виділено такі дисципліни навчальних планів як «Педагогіка», «Методика викладання іноземної мови», «Практичний курс усного та писемного мовлення» (в навчальних планах деяких ЗВО – «Основна іноземна мова»), «Педагогічна практика», що традиційно сприяють фаховій підготовці майбутніх учителів іноземних мов.

Обґрунтування теоретичних засад порушеної проблеми, визначення особливостей її реалізації у ЗВО України дало підстави для моделювання процесу підготовки майбутніх учителів іноземних мов до проектної діяльності в закладах загальної середньої освіти.

Стан готовності студентів до проектного навчання в професійній діяльності було виявлено в два етапи. На першому – здійснено теоретичне обґрунтування компонентів, критеріїв, показників та рівнів сформованості в майбутніх учителів здатності впроваджувати проектну діяльність на уроках іноземних мов, на другому – проведено констатувальний етап експерименту задля діагностування готовності студентів до проектного навчання в закладах загальної середньої освіти.

На основі аналізу наукових джерел та практичного досвіду роботи ЗВО виокремлено компоненти (*мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний*), критерії (*мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діялісно-операційний та рефлексивно-оцінний*), показники та рівні сформованості означеної готовності до здійснення ПД на уроках іноземних мов (*конструктивний, продуктивний, репродуктивний та рецептивний*).

Застосування означеного експериментального інструментарію було покладено в основу діагностико-констатувального експерименту, проведення якого дозволило зробити висновки про те, що значна частина студентів не готові визначати сутність та особливості застосування проектних технологій у роботі з учнями; не завжди здатні адекватно обирати проектувальні методи навчання; у них недостатньо сформовані вміння моделювати уроки іноземної мови із застосуванням проектної діяльності.

Окреслені тенденції дали підстави для теоретичного обґрунтування *структурно-функціональної моделі підготовки* майбутніх учителів іноземних мов до проектної діяльності та виокремлення *сукупності педагогічних умов* для її реалізації у майбутній професійній діяльності.

Побудову означеної моделі здійснено за результатами аналізу реальної освітньої діяльності вчителів іноземних мов закладів загальної середньої освіти України з урахуванням вимог суспільства до їхньої кваліфікації.

Визначено структурні блоки моделі підготовки майбутніх фахівців: методологічно-цільовий, організаційно-діяльнісний та діагностико-результативний; виокремлено їхні відповідні компоненти: мету, умови, завдання, зміст і результати освітнього процесу.

До функціональних складових моделі віднесено засоби, форми, методи, технології, підходи до навчання, а також компоненти підготовки та рівні готовності студентів до ПД.

Передбачали, що на процес підготовки майбутніх учителів іноземних мов до ПД в закладах загальної середньої освіти ефективно впливатиме впровадження представленої нами моделі та реалізація обґрунтованих *педагогічних умов*: формування позитивної мотивації студентів до проектної діяльності у майбутній професійній роботі вчителя іноземних мов; забезпечення інтеграції психолого-педагогічної та іншомовної складової процесу підготовки майбутніх учителів іноземних мов до проектного навчання учнів; організація взаємодії суб'єктів освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців для закладів загальної середньої освіти на основі паритетного діалогу; формування в студентів навичок педагогічної рефлексії щодо використання проектного навчання у власній педагогічній діяльності.

Експериментальна перевірка запропонованої структурно-функціональної моделі та виокремлених педагогічних умов засвідчила їх ефективність, що доведено позитивною динамікою рівнів готовності майбутніх учителів до ПД в експериментальних групах. Зокрема, після проведення формувального експерименту в 43,14 % студентів було зафіксовано конструктивний (високий) рівень готовності до ПД (динаміка + 27,75% у порівнянні з КГ); за кількісними

значеннями рецептивного (низького) рівня в КГ кількість студентів зменшилася на 4,84%, а в ЕГ – на 11,28 %, (динаміка – 6,44% у порівнянні зі студентами КГ).

Достовірність результатів дослідження перевірено за допомогою застосування методів математичної статистики – порівняння дисперсій для вхідного та підсумкового контролю в КГ та ЕГ задля визначення критерію Фішера.

Результати обчислення дисперсій з метою визначення емпіричного F-критерію для кожного компонента готовності майбутніх учителів іноземних мов до реалізації проектного навчання у професійній діяльності та загальних результатів дисертаційної роботи засвідчили їхню достовірність.

Практичне значення наукового дослідження полягає у напрацюванні навчально-методичних матеріалів, у яких вміщено вправи, ситуаційні завдання, дидактичні ігри, рекомендації для самостійної підготовки студентів, що відображено в навчально-методичному посібнику «Проектне навчання у вищій школі: міждисциплінарний підхід (на прикладі підготовки майбутніх учителів іноземних мов)» для студентів першого бакалаврського рівня підготовки галузі 01 Освіта/Педагогіка, напряму підготовки 014 – «Середня освіта», 035 «Філологія». Їх доцільно впроваджувати під час вивчення студентами факультетів іноземних мов таких навчальних дисциплін, як «Педагогіка», «Основна іноземна мова», «Практичний курс усного та писемного мовлення», «Методика викладання іноземної мови», «Педагогічна практика».

Висновки та результати наукової роботи можуть бути корисними для магістрів, аспірантів, викладачів ЗВО, а також рекомендовані до використання в процесі підвищення кваліфікації учителів іноземних мов закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів, іноземні мови, проектна діяльність, метод проектів, проектна компетентність, проектні вміння і навички, заклади загальної середньої освіти, готовність до проектної діяльності.

ABSTRACT

Bei I. Training Future Foreign Languages Teachers for Project Activity at Comprehensive Schools. – Qualifying scientific paper published in manuscript form.

Thesis for the Degree of Ph.D., Speciality 015 «Professional Education (by specializations)». Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivano-Frankivsk, 2020.

For the purpose of keeping the cohesion and coherence of the thesis, the concept «project» and its derivatives are used in accordance with the previous standards of Ukrainian spelling (prior to 2019).

The dissertation presents a theoretical and experimental research of the problem of training future foreign languages teachers for project activity at comprehensive schools.

The relevance of the research consists in the necessity of an effective training of future specialists for innovative activity at comprehensive schools in the context of Ukraine's integration into European educational environment.

The study has proved the importance of the noted training in accordance with the priority principles of the state documents that define its strategic directions. These documents are: All-European guidelines on language education (2001), The National Doctrine of Education Development (2002), the laws of Ukraine «On Higher Education» (2014), «On Education» (2017); the Draft Concept of the Development of Education in Ukraine for the period of 2015-2025, etc.

It has been claimed that according to researchers and experts, all the problems set in the above mentioned documents can be solved on condition of introducing innovative learning into the educational process of higher school, project activity being central herein.

On the basis of the analysis of psychological and pedagogical researches, generalization of work experience of both higher educational institutions and comprehensive schools of Ukraine, there have been highlighted the conditions of resolving a number of such contradictions as:

- demand of the society for qualified foreign languages teachers vs the traditional system of their training in higher educational institutions of Ukraine;
- high potential possibilities of the process of professional training of future teachers vs insufficient level of realization in its structure of pedagogical innovation in general, and project-based learning in particular;
- relevance of applying innovative technologies in higher educational institutions of Ukraine vs limited methodological support of educational subjects with guidelines related to their introduction into high school educational process.

Accordingly, scientific and methodological principles of professional training future foreign languages teachers for the project activity (later on – PA) at comprehensive schools have been determined and justified. For this purpose, the peculiarities of the process of training future teachers for the project-based learning are characterized; the essence of the following basic concepts in the context of scientific search is specified: «professional and pedagogical activity», «project activity», «project-based learning», «professional and pedagogical training of future foreign languages teachers», «teacher's readiness for the project activity at comprehensive schools», «project skills and attainments», «project competence of a future teacher», «project competence of pupils of educational institutions of Ukraine».

The retrospective analysis of the project-based learning in foreign pedagogical researches (in such countries as England, Belgium, Germany, Russia, the USA, France) led to the conclusion that the history of development of the project technology experienced ups and downs and reconsiderations in terms of introducing it into a wide teaching practice. The problems of the project activity in scientific schools of different countries have been defined not only within the framework of educational paradigms but also with reference to political, economic and socio-cultural changes that took place in every single country.

From the perspective of generalization and classification of the scientific studies related to the outlined issue, there has been emphasized the periodization of the process of emergence and development of the project method in foreign pedagogy

which let us follow it in the further scientific searches aimed at solving the problem of the project-based learning at comprehensive schools of Ukraine.

In an attempt to determine the current way the training of future teachers for the PA is performed in practice by the national higher educational institutions, the following has been done in the given research:

- studying the curricula of training foreign languages teachers in the field of knowledge 01 Education/Pedagogy, of the Speciality – 014 «Secondary Education» (English, German, French Language and Literature), and 035 «Philology» in different regions of Ukraine;
- analyzing the syllabi of foreign languages lecturers of higher educational institutions in order to clarify whether they have opportunities to introduce the project-based learning into the educational process of training future bachelors.

It has been discovered that all the subjects of the curriculum on training a future foreign languages teacher are conventionally classified into such components: theoretical and linguistic, linguistic and practical, psychological and pedagogical, methodological and comprehensive. Singled out separately, is the teaching practice (educational and on-the-job training), which completes the process of professional training of a foreign language bachelor.

The research of these components allowed to monitor the required number of academic credits, mark out their hourly load, combine them in accordance with the academic aim and objectives and suggest the ways of efficient training of future foreign languages teachers for the project activity at comprehensive schools of Ukraine.

Meanwhile, in the focus of attention was the issue, which considered whether these subjects:

1. Provide facilities for research and creative solutions to educational problems, for realization of integrated approaches, scientific search for ways of resolving them.
2. Contain the material for organizing students' independent project activity (in individual, pair and group forms).
3. Allow to structure the conceptual part of the future project activity of the applicants of higher education by means of making up academic projects with

indicating step-by-step results.

4. Might be possible in further work for introducing research activity into the educational process of higher school.

5. Have potential for designing the results of the accomplished projects, which is one of the important conditions for realizing project-based training in national institutions of higher education.

For the experimental research the following courses prescribed by the curricula have been singled out: «Pedagogy», «Methods of Teaching Foreign Languages», «Practical Course of Spoken and Written Communication» (in the curricula of some higher educational institutions – «FL 1»), «Teaching Practice». They traditionally contribute to the professional training of future foreign languages teachers.

The substantiation of the theoretical principles of the problem raised and the definition of the peculiarities of its implementation in higher educational institutions of Ukraine gave grounds for modeling the process of training future foreign languages teachers for the project activity at comprehensive schools.

There were two stages of defining the degree of readiness of future teachers for the project-based acquisition in professional activity. At the first stage theoretical specification of the components, criteria, indicators and maturity levels of students' ability to introduce the project activity at foreign languages lessons was carried out; at the second stage the ascertaining part of the experiment for diagnosing future teachers' readiness for the project-based learning at comprehensive schools was realized.

The following components (*motivational, cognitive, activity and reflexive*), criteria (*motivational and value-based, cognitive and informative, activity-based and operative, reflexive and evaluative*), indicators and maturity levels (*constructive, productive, reproductive and receptive*) of the noted readiness for accomplishing PA at foreign languages lessons have been marked out from the perspective of the analysis of scientific sources and practical experience of higher educational institutions.

The employment of such experimental tools laid the foundation for the diagnostic and ascertaining experiment, which allowed to conclude that a significant

number of students are not ready to determine the essence and peculiarities of using the project technologies in the work with pupils; they are not always capable of choosing the project methods of work properly; their skills to model foreign languages lessons using the project activity aren't completely formed.

The indicated tendencies led to the theoretical justification of the *structural and functional model* of training future foreign languages teachers for the project activity and let us distinguish a complex of *pedagogical conditions* for its realization in future professional activity.

The construction of the noted model is realized according to the results' analysis of a real educational activity of foreign languages teachers at comprehensive schools of Ukraine in view of general requirements of the society for their qualification.

Structural blocks of the model of training future specialists have been specified: methodological and purpose-oriented, organizational and activity-based, diagnostic and efficient; their corresponding components such as objective, conditions, tasks, content and results of the educational process, have been highlighted as well.

We claim that the functional constituents of the model include measures, forms, methods, technologies, approaches to teaching as well as components of training and levels of students' readiness for the PA.

It has been assumed that the process of training future foreign languages teachers for the PA at comprehensive schools will be effectively influenced by the introduction of the presented model and the realization of such justified pedagogical conditions as: forming students' positive motivation for the PA in the future professional activity of a foreign language teacher; ensuring integration of psychological, pedagogical and foreign-language components of the process of training future foreign languages teachers for the project-based pupils' studying; organization of cooperation between the subjects of the educational process of training future specialists for comprehensive schools on the basis of a parity dialogue; forming students' pedagogical reflection skills of using the project-based learning in their own pedagogical activity.

The experimental verification of the suggested structural and functional model, and the outlined pedagogical conditions testifies to their effectiveness, which is proved by a positive dynamics of the readiness levels of training future teachers for the PA in experimental groups. As a result of the formative experiment, 43,14% of students expressed a constructive (high) level of readiness for the PA (dynamics + 27,75% in comparison with Control Group (CG); according to quantitative meaning of a receptive (low) level, the number of students in CG decreased by 4,84% and in the Experimental Group (EG) – by 11,28% (dynamics – 6,44% compared with students of CG).

The validity of the research results has been verified by means of employing the methods of mathematical statistics, i.e., comparison of dispersions of the entering and summative assessments in CG and EG to determine Fisher's criterion.

The results of the dispersions calculation in view of defining the empirical F-criterion for each component of future foreign languages teachers' readiness for realizing the project-based learning in professional activity have confirmed their reliability.

The practical significance of the given scientific research consists in developing teaching and learning materials, which contain exercises, situational tasks, educational games, guidelines for students' self-study, that is reflected in the study guide «Project-based learning in higher school: interdisciplinary approach (illustrated by the example of training future foreign languages teachers)» for students of the first bachelor degree of training in the field of knowledge 01 Education/Pedagogy, the training program 014 «Secondary education», 035 «Philology». It is advisable to introduce these materials in studying such courses as «Pedagogy», «FL1», «Practical Course of Oral and Written Communication», «Methods of Teaching Foreign Languages», and «Teaching Practice».

The conclusions and results of the scientific research can be useful for graduate students, postgraduate students, lecturers of higher educational institutions, and are recommended to be used in the process of Continuous Professional Development of foreign languages teachers of comprehensive schools.

Key words: training future teachers, foreign languages, project activity,

method of projects, project competence, project skills and attainments, comprehensive schools, readiness for the project activity.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Навчально-методичний посібник

1. Бей І.Ю. Проектне навчання у вищій школі: міждисциплінарний підхід (на прикладі підготовки майбутніх учителів іноземних мов): навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2020. 114 с.

Статті у фахових виданнях України

2. Бей І.Ю. Підготовка майбутніх учителів іноземної мови до проектної діяльності у загальноосвітній школі першого ступеня. *Гірська школа українських Карпат*. 2017. № 17. С. 23-27.2.

3. Бей І.Ю. Готовність майбутніх учителів іноземних мов до застосування проектних технологій у професійній діяльності: діагностика. *Освітній простір України*. 2018. №12. С. 49-56.

4. Бей І.Ю. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів іноземних мов до проектної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах. *Наукові записки*. Випуск 173. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. С. 223-227.

5. Бей І.Ю. Інтеграція психолого-педагогічного та іншомовного компонентів процесу підготовки майбутніх учителів іноземних мов до проектної діяльності. *Науковий часопис національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 64: збірник наукових праць. 2018. С. 16-20.

6. Бей І.Ю. Формування позитивної мотивації студентів до використання проектних технологій у майбутній професійній діяльності вчителя іноземної мови. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Випуск № 2, 2018. С. 17-26.

7. Бей І.Ю. Паритетний діалог як чинник суб'єкт-суб'єктної взаємодії в процесі спілкування викладача і студента факультету іноземних мов. *Освітній простір України*. 2018. № 14. С. 135-141.

8. Bei I.Iu. Retrospective analysis of using project-based learning in educational institutions of the USA. *Обрії*. 2019. № 1(48). С.17-20.

9. Бей І.Ю. Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх учителів іноземних мов до проектного навчання: теоретичний аспект. *Освітні обрії*. 2020. № 1 (50). С. 136-139.

Статті у закордонних наукових виданнях

10. Бей І.Ю. Формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до проектної діяльності: теоретичний аспект. *Scientific Journal Virtus Issue # 22, Part 1, March, 2018*. С. 68-73

11. Бей І.Ю. Формування проектних умінь студентів засобами інноваційного навчання. *East European Science Journal* № 7 (59), part 2, 2020. С. 4-7.

12. Бей І.Ю. Методичні основи підготовки майбутніх педагогів до застосування проектного навчання на уроках іноземної мови. *Sciences of Europe* OL 4, No 53, 2020. С. 18-21.

***Наукові статті та тези доповідей, які засвідчують
апробацію матеріалів дисертації***

13. Бей І.Ю. Організація проектної діяльності студентів вищих навчальних закладів. *Pedagogika Naukowa i Praktyczna Nauka światowa: problemy i innowacje: zbiór artykułów naukowych*, 31.10.2017. Sopot. С. 90-94.

14. Бей І.Ю. Рефлексивний компонент процесу підготовки майбутніх учителів іноземної мови до проектної діяльності. *Професійна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнародною участю 11-12 жовтня 2018 р. Івано-Франківськ. С. 28-35.

15. Бей І.Ю. Бей І. Ю. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх учителів іноземних мов: теоретичний підхід. *Influence of scientific achievements in education on the development of modern society: international scientific and practical conference*. April 26-27, 2019. Vilnius, Lithuania. С. 38-40.